

СЕКЦІЯ 9 БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 657.1.012

Альошин С.Ю.
кандидат економічних наук,
асистент кафедри економічного аналізу та обліку
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ: ВИЗНАННЯ ТА ОЦІНКА ВІДПОВІДНО ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

У статті визначено теоретичний базис щодо визнання та оцінки фінансових інструментів відповідно до правил МСФЗ як важливого елемента в забезпеченні впровадження міжнародних стандартів в облікову практику вітчизняних підприємств. Розкрито якісні відмінності нового стандарту МСФЗ (IFRS) 9. Проаналізовано низку аспектів, пов'язаних із його застосуванням.

Ключові слова: облік, Міжнародні стандарти фінансової звітності, фінансові інструменти, визнання, оцінка.

Алешин С.Ю. ФИНАНСОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ: ПРИЗНАНИЕ И ОЦЕНКА В СООТВЕТСТВИИ С МЕЖДУНАРОДНЫМИ СТАНДАРТАМИ

В статье сформирован теоретический базис признания и оценки финансовых инструментов в соответствии с правилами МСФО как важного элемента в обеспечении внедрения международных стандартов в учетную практику отечественных предприятий. Раскрыты качественные отличия нового стандарта МСФО (IFRS) 9. Проанализирован ряд аспектов, связанных с его применением.

Ключевые слова: учет, Международные стандарты финансовой отчетности, финансовые инструменты, признание, оценка.

Aloshyn S.Y. FINANCIAL INSTRUMENTS: RECOGNITION AND MEASUREMENT TO INTERNATIONAL STANDARDS

Theoretical basis for the recognition and measurement of financial instruments under IFRS rules as an important element in ensuring the implementation of international accounting standards in the practice of domestic enterprises. Revealed qualitative differences of the new standard IFRS 9. Analyzed a number of aspects associated with its use.

Keywords: accounting, international financial reporting standards, financial instruments, recognition, evaluation.

Постановка проблеми. Прийняття змін до Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність» від 16.07.1999 р. № 996-XIV [8] створило умови для широкого впровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності (далі – МСФЗ) в українську облікову практику. Відтепер публічні акціонерні товариства, банки, страхові компанії та інші учасники фінансових ринків зобов'язані складати фінансову звітність за правилами МСФЗ і засвідчувати її достовірність шляхом незалежного аудиторського підтвердження. Однак практичний досвід свідчить [13, с. 266–277], що останнім часом усе більше компаній, які не входять до означеного переліку, запроваджують Міжнародні стандарти у власну облікову систему та трансформують фінансову звітність у МСФЗ-формат. Стимулом для цього є вимоги міжнародних банків щодо умов кредитування, співробітництво із зарубіжними партнерами, прагнення отримати довіру іноземних інвесторів та ін. Тобто головним стимулом є залучення фінансових ресурсів у певний спосіб (із застосуванням певних інструментів). Запровадження міжнародних стандартів є достатньо складним процесом, оскільки вимагає певного часу, досвіду та кваліфікації персоналу, додаткових обліково-аналітичних процедур та відповідного теоретико-методичного забезпечення, зокрема щодо обліку, визнання та оцінки фінансових інструментів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загалом, проблеми запровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності в практику вітчизняних підприємств досліджувалася в роботах науковців: Бутинця Ф.Ф. [1],

Войтенко Т. [2], Гізатуліної Л.В. [6], Замлінського В.А. [4], Кіясак І.М. [5], Костюченко В.М. [3], Ловінської Л.Г. [6], Харламової О.В. [13] та ін. Однак незважаючи на широкий спектр охоплених дослідженнями питань, теоретичний аспект обліку, визнання та оцінки фінансових інструментів відповідно до правил МСФЗ є недостатньо опрацьованим та потребує подальших досліджень.

Мета статті полягає у визначенні теоретичних основ обліку, визнання та оцінки фінансових інструментів за правилами МСФЗ як частини теоретико-методичного забезпечення із запровадження Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і фінансової звітності в практику вітчизняних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Порядком подання фінансових інструментів у фінансовій звітності, складеної за Міжнародними стандартами, регулюється кілька стандартів:

- МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання» [11];
- МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [9];
- МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації» [12];
- МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» [10].

24 липня 2014 р. Рада з Міжнародних стандартів фінансової звітності (далі – Рада з МСФЗ) опублікувала четверту і остаточну версію нового стандарту з обліку фінансових інструментів – МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти». Випуском даного стандарту завершується проект, розпочатий у 2008 р. у відповідь на світову фінансову кризу. Новий стандарт містить переглянуті вказівки щодо класифікації

Таблиця 1

Порівняльна характеристика основних положень МСФЗ 9 та МСБО 39

Положення	Порівняльна характеристика
Сфера застосування	Сфера застосування МСФЗ (IFRS) 9 та ж, що і в МСБО (IAS) 39, але доповнена: опцією включення певних договорів, які в іншому разі були б виключені на підставі «використання для власних потреб»; певними зобов'язаннями щодо надання позики і договірними активами.
Визнання і припинення визнання	У МСФЗ (IFRS) 9 збережені, лише з невеликими поправками, вимоги МСБО (IAS) 39 до визнання і припинення визнання фінансових інструментів (суб'єкту господарювання слід визнавати фінансовий актив або фінансове зобов'язання в балансі, коли і тільки коли суб'єкт господарювання стає стороною контрактних положень щодо інструмента).
Класифікація фінансових активів і фінансових зобов'язань	МСФЗ (IFRS) 9 передбачає три основні класифікаційні категорії для фінансових активів, тобто які оцінюються за амортизованою вартістю, справедливою вартістю з відображенням її змін у складі іншого сукупного доходу (далі – FVOCI, від англ. fair value through other comprehensive income) і справедливою вартістю з відображенням змін у складі прибутку або збитку за період (далі – FVTPL, від англ. fair value through profit or loss). Три категорії активів, передбачені чинним МСБО (IAS) 39: «утримувані до терміну погашення», «позики та дебіторська заборгованість» і «наявні для продажу», скасовуються; – фінансовий актив класифікується для подальшої оцінки в категорію інструментів, які оцінюються за амортизованою вартістю, якщо метою утримання цього активу (тобто бізнес-моделлю) є отримання передбачених договором потоків грошових коштів і за умовами договору для даного фінансового активу зазначені потоки являють собою виплату винятково основної суми і відсотків (далі – критерій SPPI, від англ. solely payments of principal and interest); – фінансовий актив класифікується для подальшої оцінки в категорію інструментів, які оцінюються за FVOCI, якщо він відповідає критерію SPPI та утримується в рамках бізнес-моделі, яка передбачає як отримання передбачених договором потоків грошових коштів, так і продаж фінансових активів; – усі інші фінансові активи класифікуються для подальшої оцінки в категорію інструментів, які оцінюються за FVTPL. Крім того, організація може за первісного визнання фінансового активу на власний розсуд визначити його в категорію FVTPL (без права подальшої рекласифікації), якщо в результаті цього буде усунута або значно скорочена облікова невідповідність, яка інакше виникла б; – при первісному визнанні інвестиції в інструмент власного капіталу, не призначеної для торгівлі, організація може прийняти рішення (без права його перегляду) представляти наступні зміни справедливої вартості даної інвестиції у складі іншого сукупного доходу (ІСД); – у МСФЗ (IFRS) 9 збережені вимоги чинного МСБО (IAS) 39 в частині класифікації фінансових зобов'язань.
Вбудовані похідні інструменти	У МСФЗ (IFRS) 9 збережені вимоги чинного МСБО (IAS) 39 стосовно похідних інструментів, де основний договір не є фінансовим активом у сфері застосування МСФЗ (IFRS) 9, наприклад фінансове зобов'язання, дебіторська заборгованість по оренді або договір страхування; – однак похідні інструменти, які вбудовані у фінансові активи, що знаходяться у сфері застосування МСФЗ (IFRS) 9, не підлягають відділенню ні за яких обставин. Замість цього оцінюється весь гібридний інструмент для цілей його класифікації.
Рекласифікація	Рекласифікація фінансових активів потрібна в тому разі, якщо мета, для якої вони утримуються в рамках відповідної бізнес-моделі, змінюється після первісного визнання цих активів, і якщо дана зміна є значною по відношенню до операцій організації. Слід очікувати, що подібні зміни будуть виникати нечасто. Рекласифікація з інших підстав не допускається.
Оцінка	Оцінка після первісного визнання: – у цілому в МСФЗ (IFRS) 9 збережені вимоги чинного МСБО (IAS) 39, що стосуються оцінки фінансових інструментів за їх первісного визнання. Подальша оцінка – фінансові активи: – стосовно активів, які для подальшої оцінки були класифіковані в категорію інструментів, які оцінюються за амортизованою вартістю, процентний дохід, очікувані кредитні збитки і прибутки або збитки від зміни валютного курсу визнаються в прибутку чи збитку за період. За припинення визнання такого активу будь-який прибуток або збиток, що виникли при цьому, визнаються в прибутку чи збитку за період; – стосовно активів, які для подальшої оцінки були класифіковані в категорію FVOCI, процентний дохід, очікувані кредитні збитки і прибутки або збитки від зміни валютного курсу визнаються в прибутку чи збитку за період. Інші прибутки та збитки, що виникають за переоцінки цих активів до справедливої вартості, визнаються в складі ІСД. За припинення визнання такого активу накопичена величина прибутку або збитку, раніше визнана в складі ІСД, підлягає рекласифікації зі складу власного капіталу до складу прибутку або збитку за період; – стосовно до активів, які для подальшої оцінки були класифіковані в категорію FVTPL, всі прибутки і збитки визнаються в прибутку чи збитку за період.
Оцінка	Подальша оцінка – фінансові зобов'язання: – у МСФЗ (IFRS) 9 збережені майже всі вимоги, передбачені чинним МСБО (IAS) 39 щодо подальшої оцінки фінансових зобов'язань. Однак у тій частині, де прибутки або збитки по фінансовим зобов'язанням, що були класифіковані за рішенням організації в категорію FVTPL, викликані змінами власного кредитного ризику організації, вони в загальному випадку визнаються в складі ІСД. Інша частина зміни справедливої вартості такого зобов'язання проводиться у складі прибутку чи збитку за період.
Амортизована вартість і визнання відсотків	– визначення терміна «амортизована вартість» аналогічно тому, яке використовується в МСБО (IAS) 39; – як правило, процентний дохід розраховується за допомогою множення ефективної процентної ставки (ЕПС) на валову балансову вартість фінансового активу. Під валовою балансовою вартістю фінансового активу розуміється його амортизована вартість разом з оцінним резервом під знецінення. Однак коли актив є кредитно-знеціненим, процентний дохід розраховується шляхом множення ЕПС на амортизовану вартість, тобто без оцінного резерву під знецінення; – процентні витрати розраховуються шляхом множення ЕПС на амортизовану вартість фінансового зобов'язання.
Знецінення	– МСФЗ (IFRS) 9 передбачає заміну моделі «понесених збитків», що використовується в МСБО (IAS) 39, на модель «очікуваних збитків». Нова модель застосовується до фінансових активів, які не оцінюються по FVTPL, включаючи позики, дебіторську заборгованість за торговими операціями і оренді, боргові цінні папери, договірні активи згідно з МСФЗ (IFRS) 15, а також деякі фінансові гарантії та зобов'язання з надання позик. Вона не застосовується до інвестицій в інструменти капіталу; – дана модель передбачає підхід подвійної оцінки, згідно з яким величина оцінного резерву під збитки визначається: або в розмірі очікуваних кредитних збитків у межах 12 місяців; або в розмірі очікуваних кредитних збитків протягом усього терміну дії фінансового активу; – база оцінки, як правило, залежить від того, чи відбулося значне підвищення кредитного ризику з моменту початкового визнання фінансового активу.
Облік хеджування	У новому стандарті збережені загальні принципи обліку хеджування, первісно опубліковані в 2013 р.

та оцінки фінансових активів, у тому числі щодо знецінення, і додаткові вказівки за новими принципами обліку хеджування, що були опубліковані в 2013 р. Новий стандарт стане обов'язковим для застосування 1 січня 2018 р. в підсумку повністю замінить собою МСБО 39. Порівняльна характеристика основних положень МСФЗ 9 та МСБО 39 наведена в табл. 1.

Таким чином, в табл. 1 визначено основні базові положення щодо обліку, визнання та оцінки фінансових інструментів відповідно до кінцевого варіанту МСФЗ (IFRS) 9.

При цьому загальний принцип, закладений в МСФЗ (IFRS) 9, передбачає ретроспективне застосування стандарту відповідно до МСБО (IAS) 8. Ретроспективне застосування означає, що нові вимоги застосовуються до угод, інших подій та умов, якщо ці вимоги застосовувалися завжди.

МСФЗ (IFRS) 9 передбачає в певних випадках звільнення від повного ретроспективного застосування вимог нового стандарту щодо класифікації та оцінки, включаючи знецінення. До таких випадків належить звільнення від вимоги перерахунку порівняльної інформації, яке застосовується також і в тому разі, якщо організація прийме рішення достроково застосувати тільки ті вимоги, які стосуються відображення змін власного кредитного ризику. Якщо організація не перераховує інформацію за попередні періоди, вона повинна визнати будь-яку різницю між колишньою балансовою вартістю інструмента і його балансовою вартістю на початок річного періоду, що включає в себе дату первісного застосування, у складі вступного сальдо нерозподіленого прибутку (або іншого компонента власного капіталу, залежно від ситуації) того річного звітного періоду, до якого відноситься і дата першого застосування. Організаціям дозволяється перераховувати порівняльну інформацію в тому і тільки в тому разі, якщо це можливо без використання судження, заснованого на інформації, якої не було у відповідні періоди. Якщо організація перераховує інформацію за попередні періоди, така перерахована фінансова інформація повинна відображати всі вимоги нового стандарту.

МСФЗ (IFRS) 9 не застосовується до фінансових активів або фінансових зобов'язань, визнання яких вже було припинено на дату першого застосування. Відповідно, навіть коли організація перераховує порівняльну інформацію, щоб відобразити перехід на МСФЗ (IFRS) 9, інформація, що відноситься до фінансових активів та фінансових зобов'язань, визнання яких було припинено до дати першого застосу-

вання, повинна, як і раніше, відбиватися відповідно до МСБО (IAS) 39.

Висновки. У межах проведеного дослідження визначено основні базові положення щодо обліку, визнання та оцінки фінансових інструментів за правилами МСФЗ, що є важливою частиною теоретико-методичного забезпечення із запровадження Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і фінансової звітності в практику вітчизняних підприємств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. спеціальності 7.050106 «Облік і аудит»] / Ф. Ф. Бутинець, Л.Л. Горещька. – Житомир : Рута, 2003. – 544 с.
2. Войтенко Т. Переход на МСФО: первое применение / Т. Войтенко // *Налоги и бухгалтерский учет.* – 2012. – № 23. – С. 34–41.
3. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік та фінансова звітність за міжнародними стандартами : [практ. посіб.] / С.Ф. Голов, В.М. Костюченко. – Київ : Лібра, 2008. – 880 с.
4. Замлинський В.А. Інформаційно-облікова система в умовах запровадження міжнародних стандартів та глобалізації економічного простору / В.А. Замлинський // *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія «Економічні науки».* – 2013. – № 1(6). – С. 114–117.
5. Кюсак І.М. Адаптація міжнародних стандартів фінансової звітності з українською практикою бухгалтерського обліку / І.М. Кюсак // *Финансовые рынки и ценные бумаги.* – 2009. – № 8. – С. 22–31.
6. Ловінська Л.Г. Світовий досвід запровадження міжнародних стандартів у бухгалтерському обліку державного сектору / Л.Г. Ловінська, Л.В. Гізатуліна // *Фінанси України.* – 2012. – № 6. – С. 76–87.
7. МСФЗ. Впровадження МСФЗ : краща світова практика, українські реалії та досвід країн СНД [Електронний ресурс]. – Режим доступу : nabu.com.ua/Analytics/MSFO.pdf.
8. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
9. Фінансові інструменти : визнання та оцінка. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_015.
10. Фінансові інструменти : Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_016.
11. Фінансові інструменти : подання. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_029.
12. Фінансові інструменти : розкриття інформації. Міжнародний стандарт фінансової звітності 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_007.
13. Харламова О.В. Варіанти організації процесу переходу на складання фінансової МСФЗ-звітності / О.В. Харламова // *Бізнес Інформ.* – 2015. – № 9. – С. 266–270.